

Hur Temujin blev alla m

Vad är EU mot det mongoliska frihandelsområdet?

Tyvärn kom Djingis Khans bild att tecknas av småsinta persiska krönikörer, avslutar Axel Odelberg sina resebrev från Ulanbator.

Nära en liten tjärn i Dadelns kommun i Khen-tii län i nordöstra Mongoliet, står ett hiskeligt fult monument, gjutet i betong, fem meter högt med brutala former och vittrat och sprucket trots att det inte ens är 40 år gammalt. Det är på alla sätt, utom ett, typiskt för det sovjetiska samhällssystem som räddade i Mongoliet då det uppfördes. Det otypiska är att monumentet restes till minne av Djingis Khan.

Under Mongoliets dryga 65 år som sovjetisk satellit (1924-1990), var det färligt att nämna Djingis Khan i offentliga sammanhang. De kommunistiska makthavarna fruktade honom som en potentiellt samlande symbol för opposition mot sovjetberoendet. Dessutom var han illa tåld av ryssarna, som minns att stora delar av det medeltida Ryssland befann sig under mongoliskt styre i trehundra år. Den Gyllene Horden kallades den ryska delen av det mongoliska imperiet.

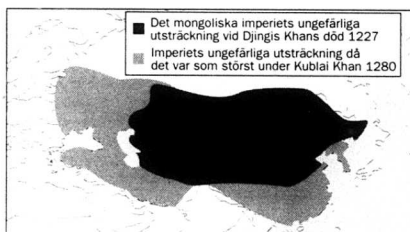
Monumentet i Dadel är det enda äreminne över Djingis Khan som uppfördes under sovjet epoken. Han föddes och växte upp i trakten, på gränsen mellan stäpp och tajga, och det tillkom för att högtidligt hålla 800-årsminnet av hans födelse 1162. Hade han kommit till världen ett par år tidigare eller senare hade det aldrig blivit något men nu råkade hans 800-åriga födelsedag inträffa samtidigt med klyftan mellan Sovjet och Kina i början av 60-talet

Ett asiatiskt Schweiz

I det mongoliska kommunistpartiets centralkommitté diskuterades vilken sida landet skulle välja i konflikten. Röster höjdes för att inte välja sida alls utan försöka vidmakthålla goda relationer till både Sovjet och Kina och ta tillfället att uppträda mera suveränt än tidigare. Två av ledamöterna föreslog till och med att Mongoliet borde överge kommunismen och bli pluralistiskt och neutralt som ett asiatiskt Schweiz.

Centralkommitténs tre dagar långa möte på våren 1962 slutade i nationalistisk yra. En resolution antogs om att 800-årsminnet av Djingis Khans födelse skulle firas och ett jubileumsfrimärke ges ut till hans ära. Dess ordförande Tömör-Ochio föreslog att ett monument skulle resas i Dadel. Några månader senare för han dit för att invigningstala.

Det blev hans sista officiella uppdrag. Åter i huvudstaden möttes han av politbyrån med premiärministern, tillika partiföranden Tsendenbal i spetsen. Tömör-Ochio avskedades på stående fot och skickades till Gobi i inre exil. Anklagelsen löd att han "promoverat barbaren", alltså Djingis Khan, och försökt så splittring mellan Mongoliet och Sovjetunionen. Jubileumsfrimärket drogs in - bara några stycken hann komma i omlopp och finns nu hos samlare på olika håll i världen - och regimen försökte riva monumentet men hindrades av traktens befolkning.

I dagens Mongoliet har Djingis Khan återfått sin gamla kultstatus. Det finns mängder av minnesmärken, han syns på alla sedlar och hans namn är på allas läppar. Allt från hotell till vodka har uppkallats efter honom. Eftersom mongolerna åter fritt kan utöva sin budism spanas det också efter hans reinkarnation. En medelålders kvinna från Ulanbator har utpekats men många avfärdar henne som en humbug, då Djingis Khan omöjligt skulle låta sig reinkarneras som kvinna. Tömör-Ochio fick aldrig uppleva omvandlingen. Han yxmördades på 80-talet och mördaren går ännu lös.

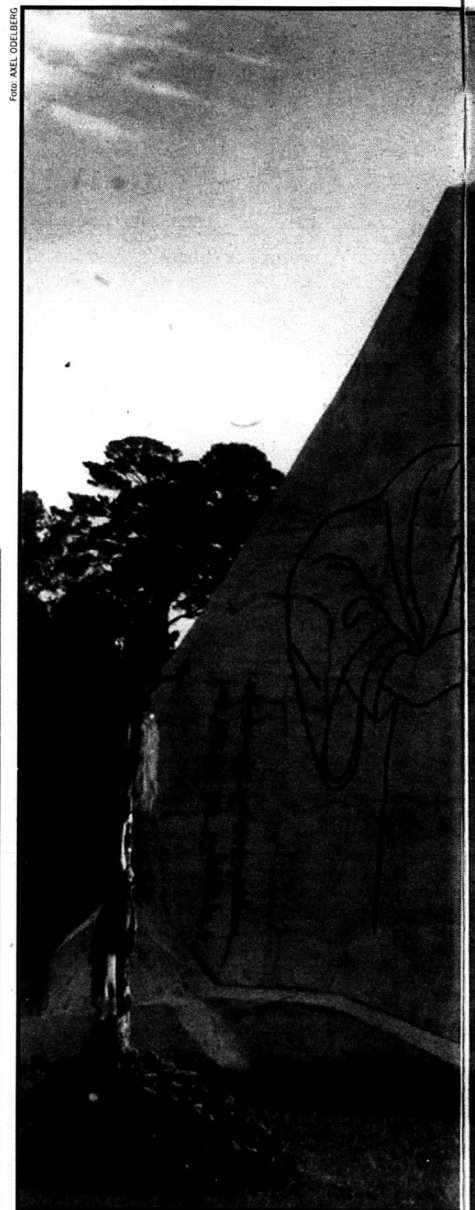
Mongoliets Gustav Vasa

Djingis Khan är för Mongoliet vad Gustav Vasa är för Sverige, nationens fader, fast i kubik. Av ett antal centralasiatiska nomadstammar som levde av jakt och djurhållning och i övrigt ägnade sig åt inbördes strider och att röva kvinnor från varandra, lyckades han skapa en enad nation som växte till medeltidens dominerande militära och politiska kraft.

Världen har aldrig skådat ett vidare imperium än det mongoliska. Då det var som störst och mäktigast, under Djingis sonson Kublai Khan, omfattade det mer än hälften av den då kända världen. Det sträckte sig från Stilla Havet i öster till Egeiska havet i väster, från Persiska viken i söder till Bajkalsjön i norr. Det omfattade hela dagens Kina, större delen av Ryssland, stora delar av Öst- och Centraleuropa och nästan hela Främre Orienten från Pakistan till Turkiet.

Långlivat blev det inte. I mitten av 1300-talet, 150 år efter att Djingis Khan började sitt verk, jagades mongolerna ut ur Kina av den blivande Ming-dynastin och imperiet föll samman. Men i Ryssland fortsatte hans ättlingar att härska till slutet av 1400-talet och hans inflytande över asiatisk politik sträcker sig in i vår tid. Folkrepubliken Kinas anspråk på Tibet kan till exempel härledas till det mongoliska imperiets dagar.

För ögonblicket är det populärt att utnämna årtusendets person. Djingis Khan har funnits med bland kandidaterna, dock utan att erövra någon framskjuten placering. Ser man till den betydelse han haft för histori-

Hiskeligt fult. Detta jättemonument över Djingis Khan centralkommitténs ordförande Tömör-Ochio både jobbet

ens utveckling, inte bara i Asien utan också i Europa, så är det frågan om han inte vore värd förstaplatsen.

Det var inte de portugisiska och spanska sjöfararna, som inledde globaliseringsprocessen. Columbus startade inget nytt, han fortsatte på Djingis Khans projekt att upprätta direkta handelsförbindelser mellan Europa och Fjärran Östern. Det varuutbyte som tidigare hade förekommit var indirekt och begränsat. Mellanösterns geopolitiska förhållanden, många rikerna och lokala härskare som alla var intresserade av att utkräva tullar och skatter, utgjorde ingen drivhusmiljö för transithandel. Men de mongoliska nomaderna var intresserade av handel och deras erövringar undanröjde de politiska hinder som tidigare begränsat handelsutbytet. Handelskaravaneerna behövde inte längre passera några gränser. De röde sig utmed hela Sidenvägen inom samma jurisdiktion.

När det mongoliska väldet föll samman mot slutet av 1300-talet uppstod behovet av att finna andra handelsvägar till Kina och Indien. Främre Orienten delades på nytt upp i mindre rikerna och varorna fördrades av

Djingis Khan - igen